

IMA LI GLAZBA UTJECAJA NA DUHOVNOST I RELIGIOZNOST?

Ante Mikulić

Uvod¹

Duhovnost je širok pojam. Duh se u znanosti i društvu vrlo različito tumači, a i teško ga je definirati. U ovomu je radu pojam duha isključivo vezan za sve ono što je specifično ljudsko. Duhovne su vrijednosti u čovjeku, primjerice, sposobnost za ljubav, kreativnost, reflektiranje (samopromatranje, samosvijest, opredmećivanje samoga sebe), samotranscendenciju (nadilaženje vlastitih nagona i osjetilnih želja), slobodu, smisao, poniznost itd.

Religioznost je, pored glazbe i duhovnosti, treći okvir ovoga rada koja, po definiciji profesora Ivančića, označava čovjekovu sposobnost i potrebu da traži smisao života u Bogu. U religiji postoji sadržaj (nauk, obred, moral – *religio quae*) i subjektivna čovjekova religioznost (*religio qua*), a to je sposobnost duhovne duše (u ovomu radu – duha) da intuitivno i refleksivno komunicira s Bogom.² U ovomu ću se radu isključivo držati kršćanske religioznosti.

Sve u svemu, cilj je pokazati da glazba općenito djeluje na čovjeka, na duhovnost, a sa-

Religioznost je, pored glazbe i duhovnosti, treći okvir ovoga rada koja, po definiciji profesora Ivančića, označava čovjekovu sposobnost i potrebu da traži smisao života u Bogu.

¹ Rad je nastao u sklopu kolegija *Psihologija religioznog ponašanja II*, pod mentorstvom doc. dr. sc. Ivana Štengla, u akademskoj godini 2010./2011.

² Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Religija i religije. Morfologija, fenomenologija i teologija religija*, Zagreb, 2007., 13.

mim time i na religioznost. Glazba je ta kojoj je moguće reanimirati »duhovne organe«, a oni su najviše sposobni i određeni za komunikaciju s Bogom (*religio qua*). Osim toga, podsjetit ću na to kako da glazba pospješuje kvalitetnije i svjesnije obavljanje nekih religioznih oblika, poput molitve, liturgije itd. (*religio quae*). Tu mogućnost glazbe nerijetko zanemarujemo.

1. Radna glazba

U zadnjemu poglavlju knjige *Psihologija glazbe* (Helga de la Motte-Haber) možemo pronaći nekoliko zanimljivih promatranja koja su pokazala da je danas najslušanija glazba zapravo radna glazba. Radna je glazba glazba koju slušamo dok obavljamo razne poslove. Čine ju pjesme s lako razumljivim tekstom (nekada i bez teksta), koje imaju istaknutu melodijsku liniju, puno rime, stereotipne ritamske modele itd. (primjer: hrvatska *trash* glazba, narodnjaci...). Kolebanja tempa među skladbama mala su i dobro kalkulirana. Na radijima čak postoje emisije tipa »Glazba do ranoga jutra« kojima je slušanost iznad razine jer dobro popunjavaju ostatak svijesti pri bilo kakvu monotonu poslu ili nemonotonu spavanju. Moderna istraživanja pokazuju da takav tip glazbe, čak i kod onih zadataka koji zahtijevaju koncentraciju, može djelovati vrlo stimulativno, što je najčešća pojava kod mlađih osoba, ali naravno, uz veliku individualnu raznolikost. Poznato je i kako ljudi nerijetko pjevaju uz rad ili po-

sao jer ih to na neki način stimulira. Dakle, glazba ima mogućnost stimulacije i tu nema ničega lošeg.

Problem nastaje kada se mogućnost stimulacije prepozna kao izvor zarade. Glazba se tako pretvara u novac, a glazbena umjetnost ne napreduje ili napreduje ograničeno jer je nitko ne podržava. Vrlo se lako može primijetiti da ljudima iz glazbenoga *show businessa* više i nije toliko stalo do glazbe. Dapače, gadi im se jer im više ne pruža zadovoljstvo. Ne da im se više truditi oko glazbe jer se većina glazbe, u koju se ulaže trud, ne primjećuje. *Jazz* klubovi propadaju, narodnjački se otvaraju, a nama slušateljima takva naviknutost na »sveprisutnost« radne glazbe u tvornicama, uredima, avionima, buticima i sl. uništava mogućnost primjerena slušanja glazbenih djela. Sve radimo s pola svijesti, a moglo bi se reći i s pola odgovornosti.³ Tako i ne možemo dopustiti da nam glazba stvori doživljaj koji će nas možda »probuditi« i učiniti boljim ljudima, nego ćemo je koristiti isključivo za trenutno zadovoljenje od kojega na duge staze nemamo nikakve koristi.

Ova posljedica sveopćega slušanja radne glazbe primjećuje se i u kršćanskom duhovnom životu jer je ljudima sve manje bitna poruka koja se glazbom prenosi, bilo tekstu-alna, bilo samo glazbena, a sve je više važna pjevna melodija i sve već prije navedeno

³ Usp. Helga de la MOTTE-HABER, *Psihologija glazbe*, Jastrebarsko, 1999., 105–144.

što stvara ugodne osjećaje i dobru zabavu. Može se reći da glazba sve više postaje sredstvo koje se koristi za stjecanje bogatstva, za hedonizam, sve više umjetnost za korist, a sve manje umjetnost za umjetnost, sve manje umjetnost za čovjeka.

2. Što je svjetovna, a što duhovna glazba?

U glazbenoteoretskomu i muzikološkom rječniku uvriježila su se ova dva pojma: svjetovna i duhovna glazba na taj način da duhovna glazba označava sve ono što je vezano za religiozno, a svjetovna sve ono izvan religioznoga. Muzikolog i akademik Ivan Supićić govori da to baš i nije tako. Sva bi se glazba vezana uz religioznu tematiku trebala nazivati sakralnom glazbom (religioznom) koja, ukoliko je crkvena, može biti liturgijska, ako je vezana uz liturgiju i crkveni prostor, i paraliturgijska, ukoliko nije.⁴

Duhovna bi glazba onda bila ona koja promiče duhovne vrijednosti (neke sam spomenuo u uvodu) dok bi ime profana glazba označavalo onu glazbu koja je vezana uz neke nereligiozne tematike. Je li svaka religiozna glazba i duhovna? Na to pitanje nemam odgovor, ali znam da profana glazba itekako može izgrađivati duhovne vrijednosti pa se u tomu slučaju može nazivati duhovnom.

Najbolje bi bilo da se neko glazbeno djelo najprije podijeli na crkvenu i profanu, tj. s

obzirom na tematiku kojom se bavi.⁵ Tek bismo je nakon toga trebali dijeliti na duhovnu i svjetovnu, tj. s obzirom na poruku i mogućnost reanimiranja »duhovnih organa«. ⁶ Na koncu, bez obzira na problematiku u podjeli glazbe, ipak ne smijemo bježati od toga. U većini slučajeva određivanje nije komplicirano, pogotovo u onim najslušanim pjesmama danas.

Sada znamo zašto je pogrešno tvrditi da neko glazbeno djelo nije duhovno samo zato što nema religiozni tekst ili samo zato što nije odsvirano na orguljama, koje se gotovo uvijek vežu uz crkveni prostor. Šteta bi bilo da neke, primjerice, Gibonijeve pjesme, poput *Hodaj, Oprosti, Činim pravu stvar* itd. ne svrstamo u duhovne samo zato što se u njihovim tekstovima ne spominje Bog, pa tako zanemarimo duhovne vrijednosti koje one iskazuju, opisuju ili potiču, a samim time i Boga, na kojega nas upućuju.

Ovdje smatram potrebnim dovesti u pitanje i neke pjesme koje dominiraju hrvatskom

⁵ Ovdje je važno napomenuti da se tematska glazba pojavila tek nakon Bacha pa se u tomu smislu neka djela ne mogu jasno definirati kao crkvena ili profana.

⁶ Smatram da je glazbi moguće utjecati na duhovne vrijednosti u čovjeku, bez obzira na to je li ona tematska ili nije. Jedna Bachova skladba može nas isključivo zbog svojega lijepog izričaja oduševiti za ono što je specifično ljudsko. Ona primjerice može podsjetiti na to da je čovjek kreativno biće. No sve je to odviše subjektivno određivanje. Tako u današnjemu modernom svijetu nije lako odrediti poruku ili duhovnu vrijednost koju promiče neko instrumentalno djelo. Možda čak i ne promiče ništa.

⁴ Usp. Ivan SUPIČIĆ, *Estetika europske glazbe*, Zagreb, 2006., 327–328.

glazbenom duhovnom scenom, a sastoje se najčešće od vrlo jednostavnih i već klišejskih harma i aranžmana. U pitanju je iskrenost i vjerodostojnost tih komercijalnih, a ponekad i površnih pjesama. U pitanju je i ozbiljnost u obraćanju Bogu kojega spominju i po deset puta u jednoj pjesmi, ponavljajući ono što smo već sto puta čuli. Zar se neću potruditi oko pjesme koju pišem za njega? Zar neću s drugima podijeliti to svoje duboko ili jednostavno radosno uvjerenje do kojega sam došao u odnosu s njim? Zašto ne bismo koristili umjetnost, u punu smislu te riječi, da bismo bolje i lakše prikazali i razumijeli Boga – Onoga o kome se može samo mucati? Nemam odgovor na ova pitanja, ali ona svakako zaslužuju veliku pozornost. Naravno da ne mislim kako je svaka skladba s hrvatske glazbene duhovne scene neiskrena i komercijalna. Samo mi je neobično kako sve one, u većini slučajeva, izlaze u istomu glazbenom, tekstualnom i aranžmanskome formatu. Izgleda da radna glazba, kao pojava, ima znatan utjecaj i na ovu scenu.

3. Glazba i religiozno iskustvo

Muzikolog Ivan Supičić je, iz okvira filozofije i estetike glazbe, u djelu *Estetika europske glazbe* u nekoliko navrata objašnjavao povezanost glazbe i religioznoga iskustva. Navest ću neke njegove primere gdje glazba nije samo pomoćno sredstvo kojim kvalitetnije i svjesnije obavljamo neke religiozne oblike. Ona je puno više. Ovdje ćemo konkretnije vidjeti kako ona utječe na naše religiozne

i duhovne izričaje i razmišljanja. Drugim riječima, u nekim slučajevima ona reanimira pozaspale »duhovne organe«, negdje nam potiče inspiraciju u teološkomu razmišljanju, a ponegdje nam jednostavno služi kao izričaj jer više ne znamo kako ovim uobičajenim načinima komuniciranja govoriti o Bogu.

Supičić navodi francuskoga isusovca Varillona koji svjedoči o utjecaju gregorijanskoga korala na njegova teološka razmišljanja. Konkretnije, na razmišljanja o Božjoj poniznosti: »Bog u svojoj poniznosti duboko poštuje čovjeka i njegovu slobodu, u svojoj šutljivoj suzdržanosti i skrovitosti ne sili čovjeka, nego svakom čovjeku daje njegovu šansu da sukladno svojim mogućnostima, nadarenostima i snagom postane što potpuniji čovjek, što produbljenija i savršenija osobnost, što više on sam.«⁷

Muzikolog, nadalje, ukazuje na činjenicu da u svijetu postoji onaj dublji i neprolazni smisao, pozivajući se na psihologa Viktor E. Frankla koji je uspio ustvrditi da u ljudskoj podsvijesti postoji i »podsvjesna religioznost«. Takvo što nije čisto obilježje kršćanstva, već univerzalno obilježje po kojemu čovjek traži nadsmisao. To je trajna i objektivna vrijednost, a svatko je može dohvatiti, bez obzira na spol, dob, rasu, vjeru ili bilo što drugo. No ovdje moram primijetiti da kršćani taj nadsmisao povezuju s Bogom i tako ga nazivaju. Prema tome se put prema Bogu u kršćanstvu može razumjeti i kao prepoznavanje smisla u životu, a poznavanje

⁷ Ivan SUPIČIĆ, *Estetika europske glazbe*, Zagreb 2006., 331.

njem smisla postajemo bolji i zadovoljniji ljudi – sve više upoznajemo Boga. Pod »upoznati Boga« mislim na razvitak odnosa s Bogom iz kojega gradimo duhovne vrijednosti u nama i dobre odnose s ljudima oko nas. Duboka, čista i uzvišena glazba nam, po Supičiću, pomaže da ne zaboravimo na te zametke religioznoga iskustva, na tu sposobnost za smisao koja, na ovaj ili onaj način, postoji u svakome čovjeku.⁸

Na kraju ovoga razmišljanja o povezanosti glazbe i religioznoga iskustva zanimljivo je spomenuti kako Supičić u svojem govoru o religioznoj i umjetničkoj nadarenosti tvrdi da se one na neki način dodiruju, i to u samomu kreativnom vrhu. On tvrdi da »ima umjetnika koji su na vrhuncima svoje kreativnosti težili ka transcendentalnim, gotovo k nadilaženju svoje vlastite umjetnosti da bi s onu stranu riječi ili zvuka, poput Bacha i Beethovena, prodrli do viših, metafizičkih sfera. I obratno, poznato je kako su neki veliki mistici, poput sv. Terezije Avilske i sv. Ivana od Križa, osjetili potrebu izraziti, koliko su mogli, barem djelić svojih religioznih zrenja poetski, na umjetnički način. Kao da je dubina, autentičnost, snaga njihovog religioznog iskustva tražila da se ono izrazi ne samo istinito, nego i u ljepoti.«⁹

Zaključak

Ukoliko u emisiji TED pogledamo video clip pod naslovom *Benjamin Zander on music an*

*passion*¹⁰, vjerojatno ćemo još više shvatiti da glazba, ako to želi, ima poruku koju može prenijeti. Ona može biti loša i dobra, prihvaćena i zanemarena. Možda će nam ovaj filmić posvijestiti koliko jak utjecaj zapravo glazba ima na čovjeka, koji često koristimo u krive svrhe.

U svakom slučaju, može se zaključiti da glazba ima utjecaja na ljudsku duhovnost. Točnije, ona može pomoći u razvijanju specifičnih duhovnih vrijednosti po kojima ostvarujemo svoju ljudskost i s kojima se osjećamo zadovoljno. Ona ih oživljuje i dopušta im disati. Osim toga, sa sigurnošću možemo tvrditi da se iz religioznih oblika (molitva, euharistija...) ubire više duhovnoga ploda ukoliko ih kvalitetnije i svjesnije obavljamo, a tu je glazba od velike važnosti.

No valja upozoriti na činjenicu da sve više stvaramo glazbu koja je turbo folk, bilo na religioznoj, bilo na profanoj sceni. A turbo folk, isto kao i ciljano rađena radna glazba, jest sva ona glazba koja je nastala iz isključivo ekonomskih razloga.¹¹ Naviknutost na tu glazbu odražava se i u religioznomu životu

¹⁰ TED, Benjamin Zander on music and passion (lipanj 2008.), u: http://www.ted.com/talks/benjamin_zander_on_music_and_passion.html (ožujak 2011.).

¹¹ Ovo razmišljanje i definiranje turbo folk glazbe uzeo sam od glazbenika i umjetnika Ramba Amadeusa koji u svojoj pjesmi *Turbo folk* na vrlo originalan način objašnjava kako je to zapravo sve što je isključivo ekonomski i materijalno usmjereno. Po njegovim riječima: »Turbo folk je gorenje naroda.«

⁸ Usp. Ivan SUPIČIĆ, *Estetika europske glazbe*, 334.

⁹ *Isto*, 329.

jer uočavam da je ljudima sve manje važna glazbena poruka. To se jako očituje u molitvi i liturgiji gdje mnogi više ne paze na ono što se pjeva i govori, nego isključivo na ono kako se nešto otpjeva ili kaže. To kako mora odgovarati mojemu načinu mora me zabavljati i mora mi stvoriti dobar osjećaj, inače odustajem od svega: »Ne želim ići na misu jer je svećenik dosadan!« Naravno da trebamo tražiti mjesto i način koji nama odgovara, ali je li to razlog da odustanemo od našega religioznog života? Ili: »Ne želim više moliti jer ništa ne osjećam« – i glazba, koja je čista zabava, ulazi u razlog zbog kojega više ne znamo odgoditi užitek.

Zbog svega ovoga već danas možemo pokušati barem mali dio svojega vremena u tjednu posvetiti kvalitetnoj glazbi. Ne moramo se lišiti *trash* zabava, ma ni narodnjaka, ali pokušajmo poslušati pravu glazbu, s dobrom porukom, i možda nas to potakne da pomoću glazbene umjetnosti poboljšamo svoju ljudskost i svoj religiozni život. Optimist sam, kao i Benjamin Zander, i vjerujem da još puno ljudi nije ni čulo pravu glazbu te da će je tek otkriti, ukoliko to žele.

■ ■ ■ Literatura

Helga de la MOTTE HABER, *Psihologija glazbe*, Jastrebarsko, 1999.

Ivan SUPIČIĆ, *Estetika europske glazbe*, Zagreb, 2006.

Internet: TED, Benjamin Zander on music and passion (lipanj 2008.), u: http://www.ted.com/talks/benjamin_zander_on_music_and_passion.html (ožujak 2011.).

Tomislav IVANČIĆ, *Religija i religije. Morfologija, fenomenologija i teologija religija*, Zagreb, 2007.